

“Onze manier van leven en produceren is niet houdbaar”

INTERVIEW

HONORAIR HOGLERAAR SOCIOLOGIE EN VOORMALIG DIRECTEUR VAN ONDERZOEKSSCHOOL ICS **FRANS STOKMAN** (GEBOREN IN 1941) HEEFT ZICH DE AFGELOPEN JAREN ONTWIKKELD TOT EEN FANATIEKE VOORSTANDER VAN EEN DUURZAME WERELD: “EEN EXCURSIE NAAR GROENLAND IN 2009 HEEFT MIJN OGEN GEOPEND.”

tekst JACOB MOERMAN beeld ARJO STOKMAN

WIE ANNO 2017 DE WERKzaamheden van Frans Stokman op een rijtje zet, ziet al snel dat de zorg voor natuur en milieu een belangrijke plaats inneemt. Zo is hij een van de medeoprichters van Grunneger Power, een energiecoöperatie die zich inzet voor kleinschalige, duurzame projecten. Ook is hij medeoprichter en bestuurslid van de stichting Samen Energie Neutraal, die als doel heeft om dorpen en buurten te begeleiden naar een energie-neutrale toekomst. Waarom kwam de bekommernis om de natuur en het milieu bij hem pas zo laat naar voren? “Ik raakte steeds meer geïnteresseerd in duurzaamheid, omdat ik zag dat onze manier van leven en produceren niet houdbaar is”, geeft Stokman aan. De zorgen werden versterkt door zijn betrokkenheid bij de Tällberg Foundation, een Zweedse stichting die zich richt op wereldwijde thema’s met betrekking tot natuur en milieu. “Ik was uitgenodigd om deel te nemen aan een excursie op Groenland, onder leiding van twee klimatologen. In 2009 heb ik samen met de

andere deelnemers boven een smeltende gletsjer gevlogen en kon ik zien hoe snel de natuur daar afbrokkelt. Sindsdien ben ik zeer gemotiveerd om me in te zetten voor een duurzame wereld.”

Dat betekent overigens bepaald niet dat hij de sociologische wereld de rug heeft toegekeerd. Ondanks zijn respectabele leeftijd begeleidt Stokman nog steeds een aantal studenten bij het maken van een bachelor-werkstuk. Ook geeft hij zo nu en dan een gastcollege en maakt hij deel uit van een aantal besturen. Hij schat dat hij momenteel ongeveer vier dagen per week bezet is met zijn verschillende werkzaamheden. Maar Stokman heeft als voormalig hoogleraar toch ook de mogelijkheid om de hele week op een strand onder een parasol te gaan liggen, ergens op een Spaans eiland? “Zeker is dat mogelijk”, geeft hij te kennen. “Maar denkt u nu werkelijk dat ik daar slimmer van word?”

UNIVERSITAIRE LEVEN

In 2003 droeg Stokman het stokje als directeur van het ICS (Interuniversity Center

for Social Science Theory and Methodology) over aan Tom Snijders en ging hij terug naar een aanstelling van een dag in de week. “Dat heb ik gedaan tot aan mijn 65ste. En daarna ben ik honorair hoogleraar geworden.” De ontwikkelingen binnen het ICS beziet hij nu op afstand: “En het doet me goed dat deze onderzoeksschool na dertig jaar nog steeds een hoge kwaliteit heeft.” Ook de ontwikkelingen binnen de sociologie probeert hij zo goed mogelijk te volgen. “Niet op alle terreinen natuurlijk, maar ik spreek nog steeds met collega’s en lees nog altijd artikelen en publicaties. Zo nu en dan neem ik deel aan een congres, soms ook als spreker of zelfs keynote speaker.”

Stokman benadrukt dat het universitaire leven veel zwaarder is geworden dan voorheen: “Als ik zie wat een hoogleraar nu allemaal voor zijn kiezen krijgt, dan heb ik alleen maar bewondering voor al die hoogleraren die nu actief zijn. De publicatiedwang en de bureaucratie zijn meer en meer toegenomen. Daarnaast is er steeds meer een neiging om te centraliseren en

elkaar bij wijze van spreken niet meer te vertrouwen. Als je ziet wat er momenteel allemaal komt kijken bij bijvoorbeeld het afnemen van een tentamen... voor alles moet toestemming worden gevraagd. Nee, de controlecultuur van nu is naar mijn idee doorgeslagen."

BOERENZOON

Geboren als boerenzoon in de Grote IJpolder in de gemeente Amsterdam, was het voor Frans Stokman geen vanzelfsprekendheid om te gaan studeren. "Ik was de jongste van acht kinderen. Ook de anderen binnen het gezin hadden niet de ambitie

"De controle-cultuur van nu is naar mijn idee doorgeslagen."

om mijn vader op de volgen. In 1959 is de boerderij afgebroken, om plaats te maken voor een industrieterrein." Toen de negentienjarige Frans kon gaan studeren, viel de keuze op politieke en sociale wetenschappen, "omdat ik maatschappelijk betrokken was." Hij voelde zich al snel als een vis in het water: "Die studie was in die tijd werkelijk fantastisch. Er waren vijf hoofdvakken die allemaal even belangrijk waren: Politicologie, Sociologie, Economie, Geschiedenis en Recht. Mijn studie heeft me een belangrijke basis gegeven, omdat ik leerde om multidisciplinair te denken. Van die basis heb ik naar mijn idee altijd veel profijt gehad. Nadat ik mijn kandidaats had gehaald werd die studie omgevormd tot Politicologie en konden de studenten jammer genoeg niet meer kiezen uit drie van die vijf vakken."

Na zijn kandidaats werd Stokman kandidaat-assistent en wetenschappelijk medewerker, onder leiding van Rob Mokken, zijn leermeester. Hun samenwerking stond aan de basis van de sociale netwerkanalyse. Stokman: "In 1968 was er een bekende uitspraak van Jan Mertens, de toenmalige voorzitter van de katholieke vakbeweging, dat Nederland in feite geregeerd werd door slechts 200 mensen die allerlei topfuncties bekleedden binnen de politiek, het bedrijfsleven en de adviescommissies. Mokken wees er vervolgens op dat je in het onderzoek naar macht niet zozeer moet kijken naar de mensen, maar vooral naar de verbindingen tussen de organisaties. In september 1968 zijn we daarom begonnen om deze verbindingkanalen te gaan bestuderen in een leeronderzoek." Twee jaar later lekte het eindrapport uit via het weekblad De Nieuwe Linie. Er ontstond veel commotie en publiciteit rond dat rapport. "Het openbaarde voor het eerst de machtspositie van de banken. Het bevatte verder een lijst met 54 namen van personen die het grootste deel van de relaties tussen de bedrijven legden. De 200 van Mertens werden zo de 54 van Mokken en Stokman. Er werd uiteindelijk zelfs een conferentie over belegd tussen bedrijfsleven, politiek, vakbeweging en wetenschap, in de toenmalige zaal van de Tweede Kamer."

GRAVEN NAAR MACHT

In 1975 verscheen het mede door Stokman geschreven boek *Graven naar macht*, het resultaat van dit leeronderzoek en ook →

over een onderzoek naar de netwerken tussen bedrijfsleven en politiek. Stokman: "Het leuke was dat de inzichten naar machtsstructuren ongeveer tegelijkertijd werden ontwikkeld in zowel de Verenigde Staten als in Nederland. Onafhankelijk van elkaar. Sinds de verschijning van dit boek wordt macht niet langer gelieerd aan personen, maar eerder aan verbanden tussen maatschappelijke instituties, waardoor verborgen machtscentra zichtbaar worden." De inzichten werden daarna verder verbreed: "Met onder meer een studie binnen tien landen, waarvan ik de coördinatie in handen had. En die studie resulteerde in het boek *Networks of Corporate Power*."

In 1977 promoveerde Stokman en kreeg hij een aanstelling aan de universiteit van Groningen, als hoogleraar Methoden en technieken van sociaalwetenschappelijk onderzoek. "Binnen de sociologie was ik in Groningen de dertiende hoogleraar. Maar aan het begin van de jaren tachtig ging dat aantal naar beneden, deels doordat het aantal studenten sociologie sterk daalde. Uiteindelijk bleven er vier hoogleraren over." In 1987 en 1988 was Stokman de Dutch Visiting Professor aan de University of Michigan. "Sinds 1988 zijn de processen van collectieve besluitvorming de hoofdrichting van mijn onderzoek geworden. Als onderdeel daarvan hebben Reinier van Oosten en ik een ruilmiddel ontwikkeld waarmee de uitkomsten van deze processen vooraf voorspeld kunnen worden." Is deze methodiek ook toegepast? "Zeker, het is in een twintigtal proefschriften toegepast en verder ontwikkeld. Voor interventies in onderhandelingen, veelal samen met Jelle van der Knoop, is het bedrijf Decide onder de RuG Houdstermaatschappij opgericht en later overgenomen door het consultancybureau Dutch. We voorspellen verder vaak de uitkomsten van coalitie-onderhandelingen in Nederland. De afgelopen jaren hebben we vier keer zo'n voorspelling gedaan, steeds een paar dagen na een verkiezing. Niet primair over welke coalitie uit de onderhandelingen voortkomt, maar vooral over de akkoorden van de verschillende mogelijke coalities. En doorgaans voorspellen we rond de 80% van die uitkomsten goed. Nu de kabinetsformatie zo moeilijk is, is er ook vanuit de politiek meer belangstelling voor. Maar de beroepseer van de politici voorkomt dat men daarvoor uitkomt."

Richt het onderzoek zich alleen op besluitvorming in Nederland? "We hebben ook een uitgebreid onderzoek gedaan naar Europese besluitvorming", geeft Stokman aan. "Ons model is vergeleken met de modellen uit andere landen. Het kwam als beste naar voren." Daarnaast richtten de onderzoekers zich ook op een aantal klimaatconferenties: "In 2009 hebben we voorspeld dat de klimaatconferentie in Kopenhagen zou mislukken. En zes jaar later wisten we te voorspellen dat die in Parijs zou slagen en wat de belangrijkste uitkomsten waren."

GRUNNEGER POWER

Zijn inzet voor een duurzame wereld resulteerde onder meer in de oprichting van Grunneger Power: "We moeten ons productiesysteem voor energie gaan veranderen en decentraliseren. Grunneger Power wijst op de mogelijkheden die er zijn. In plaats van grootschalige

"Mijn studie heeft me een belangrijke basis gegeven, omdat ik leerde om multidisciplinair te denken."

productie op een klein aantal plaatsen moeten we energie lokaal produceren, op kleine schaal. Dat zien we nu al op veel plekken gebeuren. Alleen al in de drie noordelijke provincies zijn er momenteel zeventig kleinschalige energiecoöperaties." Naast Grunneger Power zet Stokman zich ook volledig in voor de stichting Samen Energie Neutraal. Deze stichting begeleidt op dit moment een twintigtal dorpen en wijken, verspreid over de drie noordelijke provincies, die de ambitie hebben om binnen tien jaar helemaal energie-neutraal te zijn. Stokman: "Het gaat niet om energieneutraliteit op huishoudniveau, maar om dat op dorp- of buurtniveau te bereiken. Dan vraag je niet om grote kostbare investeringen op huishoudniveau, maar zoek je naar investeringen om op huishoudniveau energie zo te besparen en je wooncomfort te verhogen dat je woonlasten gelijk blijven of zelfs verminderen."

Verder is Stokman een uitgesproken voorstander van de nieuwe technologie Autogenerative High Pressure Digestion, waarmee uit zuiveringsslib groen gas kan worden geproduceerd en allerlei reststoffen voor hergebruik worden teruggewonnen. "In het rioolslib bevinden zich stoffen die we voor allerlei doeleinden kunnen hergebruiken. Onder meer voor het produceren van groen gas, dat dezelfde kwaliteit heeft als het gas dat we nu uit de grond halen. Een mooi voorbeeld van een circulaire economie."

SOCIOLOGISCHE INZICHTEN

Op dit moment heeft Stokman nog verschillende andere ideeën, die zich richten op de transformatie naar een duurzame samenleving. "Het aardige is dat ik mijn wetenschappelijke achtergrond hierbij goed kan gebruiken en mijn sociologische inzichten toe kan passen. Ik richt me dan ook vooral op de vraag hoe je het mogelijk kunt maken om een grote groep mensen gemotiveerd te laten worden om met elkaar de juiste weg op te gaan." Zelf probeert hij het goede voorbeeld te geven. Zijn woning is inmiddels verrijkt met zonnepanelen, een warmtepomp en een warmwatervat. Stokman: "Daardoor gebruiken mijn vrouw en ik veel minder gas dan de meeste mensen. Ook de andere bewoners in onze straat hebben zich aangesloten bij deze energievoorzieningen." Hij besluit: "Dat zorgt meteen voor een grotere sociale cohesie." ✕